
Формування моральної компетентності студентів в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін

Анжеліка Солодка

Кафедра перекладу, Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, Миколаїв, Україна

ORCID:0000-0003-1703-7996

Анотація: У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти формування моральної компетентності студентів під час вивчення психолого-педагогічних дисциплін. «Моральна компетентність» визначається як інтегральна ресурсна якість особистості, що охоплює моральну поінформованість, здатність до ціннісного самовизначення та готовність до етичної дії. Виокремлено структуру феномену, яка містить ознайомчо-аналітичний, ціннісно-орієнтаційний та рефлексивно-діяльнісний компоненти. Обґрунтовано стратегію формування моральної компетентності, що базується на розширенні обсягу знань про моральні норми, інтерпретації цінностей та розвитку прагнення до самопізнання. Особливу увагу приділено організаційно-педагогічним умовам, що забезпечують ефективність освітнього процесу: реалізації аксіологічного потенціалу навчальних дисциплін, створенню ситуацій для активізації соціально-перцептивного стилю спілкування та розбудові сфери навчально-виховного простору. Встановлено, що впровадження принципів вітагенності, креативності та моральної ресурсності сприяє актуалізації особистісних смислів майбутніх фахівців. Дослідження окреслює перспективи подальших пошуків у напрямі розробки методик професійної підготовки.

Ключові слова: моральна компетентність; психолого-педагогічні дисципліни; аксіологічний потенціал; самовизначення; моральні цінності; особистісні смисли; організаційно-педагогічні умови; професійна підготовка студентів.

1. Вступ

Вирішення сучасних соціальних завдань суспільства пов'язано з подоланням дисгармонії між інтелектуальним та духовно-моральним розвитком молодої людини. Руйнування духовності посилюється, якщо молодь має низький рівень сформованості моральної компетентності, яка забезпечує моральне здоров'я особистості, реагування на навколишню дійсність з урахуванням загальнолюдських цінностей.

Моральна компетентність виявляється у тому, що молоді люди володіють моральними знаннями, керуються у своєму житті моральними цінностями, здатні до моральної рефлексії, розуміння і прийняття інших людей, мають моральні якості, мають силу духу і меншою мірою схильні до асоціальних впливів.

Нині серед молоді простежується тенденція двоїстого тлумачення моральних цінностей життя, освіти, сімейних відносин. Складаються «власні» цінності, які починають домінувати над загальнолюдськими, спрощується розуміння, зменшується значення моральних принципів життєдіяльності людини.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єкт дослідження – моральна компетентність студентів закладів вищої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування моральної компетентності студента у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

3. Мета та задачі дослідження

Мета дослідження – виявити та обґрунтувати сукупність організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню моральної компетентності студента у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Завдання дослідження:

1. Виявити теоретичні передумови формування моральної компетентності студента у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.
2. Уточнити сутність та зміст поняття «моральна компетентність студента» та конкретизувати педагогічний зміст її формування.
3. Розкрити аксіологічний потенціал психолого-педагогічних дисциплін.
4. Здійснити добір та класифікацію ситуацій, спрямованих на активізацію соціально-перцептивного стилю спілкування студента.
5. Розробити педагогічний інструментарій організації навчально-виховного простору формування моральної компетентності студента.

4. Аналіз літератури

Вирішення зазначеної соціальної проблеми в умовах вищої освіти пов'язано з більш повним використанням її потенціалу у формуванні компетентної особи у сфері моралі. У зв'язку з цим актуалізується педагогічна проблема пошуку шляхів та умов формування морально компетентної особистості у закладах вищої освіти.

Значний внесок у розвиток уявлень про сутність моралі та моральних цінностей зробили українські вчені. О. Вознюк [1], В. Кутішенко [2], Ю. Сурмяк [6] досліджували морально-психологічні аспекти формування духовних компетентностей студентської молоді. А. Ногінська та І. Федорова досліджували морально-етичну компетенцію як складову культури майбутніх фахівців-аграріїв [4]; В. Кутішенко та Н. Вінник – духовно-моральну компетентність майбутніх психологів як умову успішності майбутньої професійної діяльності [3]; І. Сіданіч – духовно-моральну компетентність педагога [5].

У сучасній психолого-педагогічній літературі розглядаються різні аспекти формування компетентної особистості. Загальнометодологічні та педагогічні проблеми формування моральної компетентності особистості обговорюються у працях зарубіжних дослідників: Bronikowska, Mouratidou, Ludwiczak, Karamavrou, McKeel, Bronikowski [7], Bowman [8], Francis, Howard, Gummerum, Ganis [9], Fiedler, Glöckner [10], Garon, Lavallée, Beauchamp [11], Geraci, Franchin, Govrin, Rigo [12], Hugh [13], Krokoszinski, Westenberger, Hosser [14], Lind [15].

Таким чином, у науці до теперішнього часу створено передумови, необхідні для вирішення зазначеної проблеми, проте, на наш погляд, недостатньо розробленими залишаються питання формування моральної компетентності студента у навчально-виховному процесі вищої школи.

Сучасна соціальна та освітня практика, аналіз наукової літератури показують, що даний факт обумовлений невідповідністю між: 1) зростаючою соціальною потребою суспільства у формуванні морально компетентної особистості, здатної діяти з урахуванням духовних та громадянських цінностей, та недостатньою розробленістю організаційно-педагогічного забезпечення цього процесу; ціннісним ресурсом навчальних дисциплін, що вивчаються у вищій школі, та його незатребуваністю в силу існуючої нормативної системи їх структурування та включення до навчально-виховного процесу, що перешкоджає виявленню та реалізації їхнього аксіологічного потенціалу; 2) наявністю уявлень про вплив психолого-педагогічних дисциплін за своєю суттю, що відносяться до блоку професійних дисциплін на моральне формування студента та недостатньою розробленістю та реалізацією освітніх стратегій, що забезпечують ефективність цього процесу.

Названі протиріччя дозволили виділити один із аспектів зазначеної соціально-педагогічної проблеми: формування моральної компетентності студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

5. Методи дослідження

На вирішення поставлених завдань застосовувався комплекс методів педагогічного дослідження: загальнотеоретичні (аналіз літератури, продуктів діяльності, понятійно-термінологічної системи: побудова гіпотез, прогнозування); емпіричні (спостереження, бесіда, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду); соціологічні (анкетування, інтерв'ювання, експертні опитування); соціально-психологічні (тестування, тренінг); математичні (ранжування, шкалювання, методика Фішера); описові (інтроспекція, самозвіт, включене та опосередковане спостереження, діалогічна бесіда, інтерпретація моральних цінностей, внутрішнього світу іншого).

6. Результати дослідження

Звернення до наукової літератури, в якій розкривається сутність понять «мораль», «моральний», дозволило охарактеризувати моральну компетентність як феномен духовного життя людини та розглянути її у взаємозв'язку із ціннісною системою особистості, яка регулює її поведінку у широкому спектрі життєвих ситуацій.

На основі інтеграції знань про мораль та компетентність можна конкретизувати поняття «моральна компетентність студента». «Моральна компетентність студента» як ресурсна особистісна якість поєднує у собі моральну поінформованість, можливість самовизначення у полі духовних цінностей та здатність морально діяти у широкому спектрі життєвих ситуацій.

В узагальненому вигляді це поняття можна описати як етапи особистісного алгоритму, який складається з наступних компонентів: інформацію морального характеру необхідно виділити та оцінити, орієнтуючись на загальнолюдські цінності (ознайомчо-аналітичний компонент); проаналізувати та поєднати з особистими моральними цінностями (ціннісно-орієнтаційний компонент); перетворити на форму доступну розуміння інших покупців, безліч побудувати аргументований доказ моральної діяльності, здійснити моральну рефлексію і морально діяти у широкому спектрі життєвих ситуацій (рефлексивно-діяльнісний компонент).

Моральна компетентність має ознаки ключових компетентностей: багатофункціональність (володіння нею дозволяє вирішувати завдання у різних життєвих ситуаціях); надпредметність та міждисциплінарність (вона застосовна у різних сферах життєдіяльності); багатовимірність (передбачає розвиток інтелектуальних умінь, ціннісного ставлення, рефлексії, адекватної самооцінки, моральної позиції тощо). Моральна компетентність характеризується також ознаками соціально-професійної компетентності – ціннісним ставленням до професійної діяльності, актуалізацією особистісних моральних смислів певної діяльності, гуманістичним характером професійного спілкування тощо.

Процес формування моральної компетентності передбачає здійснення трьох взаємопов'язаних етапів: актуалізація знань у галузі моралі, орієнтування на духовні цінності, регулювання діяльності на основі власних моральних цінностей.

У навчально-виховному процесі закладів вищої освіти відбувається особистісне та професійне становлення студента, формується його моральна компетентність. У період навчання у виші молоді люди мають надзвичайно високий потенціал індивідуального розвитку, з'являється «студентська мораль», оскільки юність – це період протиріч, нестійкості, коливань, криз та вибору форм самообґрунтування власного «Я», його цілісності та мораллю конкретної знакової системи. Це особливий етап у духовному житті людини, пов'язаний з виробленням власного світогляду, визначенням власної самобутності та унікальності, самовизначенням у цінностях життя, посиленням ролі моральної свідомості у поведінці. Це виявляється у пошуку

нових засобів і способів морального самовизначення та самовираження. Моральна рефлексія супроводжує всі ці процеси. Прийняті цінності та норми регулюють поведінку молодих людей у соціальних групах та навчально-професійній діяльності.

Важливого значення в цей період вікового розвитку набуває соціально-професійне виховання молоді. У вузькому значенні таке виховання постає як спеціально організований і контрольований процес становлення особистості у відповідній професійній діяльності. Його цілями є розвиток професійно-моральної свідомості та поведінки, формування соціально-професійних установок, мотивів, відносин, ціннісних орієнтацій, що забезпечують саморозвиток, самоактуалізацію, а також повноцінну участь у професійному житті. У цьому видається виправданим актуалізація виховних функцій кожного циклу навчальних дисциплін і запровадження в навчальні плани спеціального особистісно-утворювального блоку дисциплін, серед яких важливу роль відводиться психолого-педагогічним дисциплінам.

Ці дисципліни дозволяють студенту побачити світ через особливу «призму» розуміння відносин з іншими людьми з позицій добра та зла, обов'язку та відповідальності, тобто з погляду моральних орієнтирів. Ці дисципліни доповнюють сукупність поставлених професійно-виховних завдань завданнями морального характеру. Така спрямованість веде до висновку щодо доцільності використання психолого-педагогічних дисциплін під час створення соціально-педагогічних умов для формування моральної компетентності студентів.

Цей процес реалізується за допомогою педагогічних стратегій, орієнтованих на розширення обсягу та поглиблення моральних знань про навколишній світ та оволодіння інструментарієм їх отримання; накопичення та диференціацію досвіду оперування моральними поняттями, розширення можливих ракурсів осмислення їхнього змісту; інтерпретацію моральних цінностей; вибудовування суб'єктивних засобів морального ставлення до дійсності; розвиток прагнення самопізнання.

До умов, за рахунок яких реалізується ця стратегія, віднесено *актуалізацію аксіологічного потенціалу психолого-педагогічних дисциплін; створення ситуацій активізації соціально-перцептивного стилю спілкування; організація навчально-виховного простору формування моральної компетентності студентів.* Дані умови реалізується у вигляді гнучкого використання форм, методів, прийомів навчання, які забезпечують формування моральної компетентності студента.

Ознаками інформаційно-аналітичного показника моральної компетентності є: володіння знаннями у сфері моралі; розуміння явищ дійсності з позиції загальнолюдських цінностей; здатність трансформувати інформацію морального змісту у форму доступну для розуміння інших людей. Основними ознаками прояву ціннісно-орієнтаційного показника сформованості моральної компетентності студента виступають: здатність самостійно та творчо поєднувати інформацію морального характеру із загальнолюдськими та громадянськими цінностями; орієнтованість на самостійний пошук оригінальних ідей, нестандартних рішень у ситуаціях морального вибору; схильність до інтуїтивного розуміння моральної цінності будь-якої ситуації. Для рефлексивно-діяльнісного показника виділено такі ознаки: рефлексія щодо морального сенсу діяльності та вчинків своїх та інших людей; схильність до морально-аргументованої діяльності; активність під час обговорення моральних аспектів професійної діяльності.

Реалізація потенціалу психолого-педагогічних дисциплін передбачає активізацію способів навчальної діяльності студентів з інформацією морального характеру, закладеної у змісті цих дисциплін. Для цього можуть використовуватися спеціально розроблені універсальні питання, які застосовуються до будь-якої теми. Це дозволяє студентам усвідомити моральний зміст досліджуваного матеріалу. Алгоритм роботи з аксіологічним потенціалом психолого-педагогічних дисциплін дозволяє акцентувати увагу студентів на взаємозв'язку соціокультурних, освітніх, професійних, суспільних та особистих цінностей. Кожен крок алгоритму (репрезентативний, евристичний, оцінний, рефлексивний, прогностичний)

реалізується поступово у процесі роботи із вмістом матеріалу протягом одного чи кількох занять.

Удосконалення управлінської діяльності викладача з реалізації аксіологічного потенціалу психолого-педагогічних дисциплін відбувається за допомогою виділення трьох інтегрованих блоків навчального матеріалу (орієнтувального, оцінного та практичного), у змісті яких відображаються морально-педагогічні пріоритети його роботи на основі розробленого алгоритму.

В основі педагогічного менеджменту лежить створення ситуацій активізації соціально-перцептивного стилю спілкування студента. Ситуації відбираються відповідно до наступних принципів: соціальної бажаності, морального ресурсу, вітагенності, креативності, системності, структурованості, інформаційної додатковості.

Першу групу ситуацій складають «об'єктні ситуації» – студент взаємодіє із ситуацією як подією. Механізм дії подібних ситуацій полягає в тому, що зовнішні умови сприяють актуалізації внутрішніх спонукань особистості сприймати ситуацію спілкування з погляду морального характеру. Формування моральної компетентності відбувається через зовнішні ситуації-події шляхом участі в них студентів. Другу групу ситуацій складають «суб'єктні ситуації». Вони орієнтовані на актуальні вікові потреби студентів, розвиток індивідуальних стильових характеристик соціальної перцепції, моральних якостей, і спрямовані на вибір студентами нових, більш продуктивних способів сприйняття таких ситуацій.

До ситуацій об'єктного характеру віднесено ситуації-сприйняття, розуміння та інтерпретації предметної діяльності. Суб'єктні представлені ситуаціями самосприйняття та саморозуміння моральних станів, інтерпретації інтерперсонального досвіду. Змістовно кожен із названих видів включає три варіанти ситуацій, що мають свою умовну назву, наприклад: "Монолог", "Я розумію тебе", "Відео-фокус", "Альянс", "Шанс зрозуміти іншого", "Точка зору" тощо.

Область моральних цінностей представлена особистісними та професійними цінностями і спрямована на формування ціннісної свідомості та ставлення до реального та ідеального світів. Область діяльності відбиває ціннісну поведінку і представлена сукупністю правильних (моральних) і неправильних (аморальних) вчинків. Рефлексивна область представлена особистісною та професійною рефлексією. Ця область є «утворюючим» компонентом даного простору, оскільки рефлексія є механізмом відображення особистісних смислів та принципів дії за допомогою встановлення зав'язків між конкретною ситуацією та моральними цінностями особистості, що лежать в основі самоконтролю та саморегуляції у спілкуванні та діяльності.

Для забезпечення цілеспрямованого «розгортання» кожної області навчально-виховному просторі для формування моральної компетентності студентів використовується розроблений алгоритм для викладача, спрямований на реалізацію гуманістичних стратегій його діяльності.

7. Висновки

«Моральна компетентність студента» є ресурсною особистісною якістю, яка поєднує в собі моральну поінформованість, можливість самовизначення в полі моральних цінностей та здатність морально діяти в широкому спектрі життєвих ситуацій. Її основними компонентами виступають: ознайомчо-аналітичний, ціннісно-орієнтаційний, рефлексивно-діяльнісний.

Формування моральної компетентності студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін здійснюється за рахунок педагогічної стратегії розширення обсягу моральних знань про навколишній світ; накопичення досвіду оперування моральними поняттями, розширення можливих ракурсів осмислення їхнього змісту; інтерпретацію моральних цінностей та оволодіння інструментарієм їх отримання; вибудовування суб'єктивних засобів морального ставлення до дійсності, розвиток прагнення самопізнання.

Формування моральної компетентності студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін забезпечується створенням сукупності організаційно-педагогічних умов:

- реалізація аксіологічного потенціалу психолого-педагогічних дисциплін сприяє усвідомленому та глибокому володінню студентами знаннями в галузі моралі на основі: актуалізації ціннісного змісту психолого-педагогічних дисциплін; активізації засобів навчальної діяльності студентів у процесі роботи з інформацією морального характеру; вдосконалення управлінської діяльності викладача щодо реалізації аксіологічного потенціалу даних дисциплін;

- створення ситуацій активізації соціально-перцептивного стилю спілкування студентів на основі відбору та класифікації моральних ситуацій зовнішньої та внутрішньої ресурсності. Реалізація принципів соціальної бажаності, моральної ресурсності, вітагенності, креативності, системності, структурованості, інформаційної додатковості забезпечує самовизначення студента у полі моральних цінностей;

- організація навчально-виховного простору формування моральної компетентності студентів під час «розгортання» його особливій анімаційної форми. Педагогічний менеджмент сприяє актуалізації особистісних смислів моральної діяльності студентів.

Чинне дослідження не вичерпує всіх аспектів формування моральної компетентності студента та може бути продовжено у напрямі виявлення ефективних стратегій, умов та методики формування моральної компетентності майбутнього фахівця.

Список літератури:

1) Вознюк, О. В. (2013). Духовність як компетентність особистості. Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. Житомир: Вид-во Жду ім. І. Франка. С. 34-45.

2) Кутішенко, В. П., Вінник, Н. Д. (2025) Духовно-моральна компетентність майбутніх психологів як умова успішності їх професійної діяльності In: Філософсько-психологічні аспекти духовності для утвердження перемоги і миру на землі : зб. тез X Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 25 квітня 2025р.) / відп. за вип. Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка.

3) Кутішенко, В. П. (2018). Психологічні особливості індивідуальної релігійності майбутніх психологів. Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Психологія: зб. наук. пр. / засн.: Київський університет імені Бориса Грінченка, Благодійний фонд ім. Антона Макаренка. К.: «Видавниче підприємство «Едельвейс». 3 (62). С. 44-53.

4) Ногінська, А.О., Федорова, І.В. (2025). Морально-етична компетенція як складова культури майбутніх фахівців-аграріїв. Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. С. 169-175.

5) Сіданіч, І. (2027). Духовно-моральна компетентність педагога як передумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 10. С. 229-240.

6) Сурмяк, Ю. Р. (2012). Морально-психологічні аспекти формування духовних компетентностей студентської молоді. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 1. С. 91-102.

7) Krokoszinski, L., Westenberger, A., Hosser, D. (2018). Social competencies and the sociomoral reflectiveness of imprisoned fraudsters. The Journal of Forensic Practice. <https://doi.org/10.1108/JFP-05-2018-001>

8) Bronikowska, M., Mouratidou, K., Ludwiczak, M., Karamavrou, S., McKeel, C., Bronikowski, M. (2024). Systematic review on social/moral competence interventions in Physical Education. Biomedical Human Kinetics. 16. 55–77. DOI: 10.2478/bhk-2024-0007

9) Bowman, J.C. (2020). How can the education system evolve to help students identify paths to success in a changing world? e Shcool News. Education, In novations, Insights & Resources, 22

URL: <https://www.eschoolnews.com/featured/2020/12/22/5-prioritieseducation/?em=wadera43%40gmail.com&emthankyou>)

10) Francis, K.B, Howard, C, Howard, I.S, Gummerum, M, Ganis, G, et al. (2017). Correction: Virtual Morality: Transitioning from Moral Judgment to Moral Action? <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0170133>

11) Fiedler, S, Glöckner, A (2015). Attention and moral behavior. *Current Opinion in Psychology* 6. 139–144. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2015.08.008>

12) Garon, M, Lavallée, M.M., Vera Estay, E., Beauchamp, M.H. (2018). Visual encoding of social cues predicts sociomoral reasoning. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0201099>

13) Geraci, A., Franchin, L., Govrin, A., Rigo, P. Editorial: Nature and determinants of socio-moral development: theories, methods and applications. URL: <https://www.frontiersin.org/research-topics/31510/nature-and-determinants-of-socio-moral-development-theories-methods-and-applications/magazine>

14) Hugh, R. (2015). Development of Sociomoral Knowledge: A Cognitive-Structural Approach. URL: <https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D87943M4>

15) Lind, G. (2016). *How to Teach Morality: Promoting De liberation and Discussion, Reducing Violence and Deceit*. Berlin: Logos Verlag

Formation of students' moral competence in the process of studying psychological and pedagogical disciplines

Anzhelika Solodka

Department of Translation, Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine

ORCID:0000-0003-1703-7996

Abstract: The article explores the theoretical and practical dimensions of forming students' moral competence within the framework of studying psychological and pedagogical disciplines. It defines "student's moral competence" as a resource-based personal quality that integrates moral awareness, the capacity for self-determination within a system of values, and the ability to act ethically in diverse life situations. The structure of this phenomenon is identified through three core components: cognitive-analytical, value-orientated, and reflexive-active. This study substantiates a pedagogical strategy aimed at expanding moral knowledge, interpreting ethical values, and developing self-knowledge tools. The efficiency of this process is ensured by a set of organizational and pedagogical conditions: the realization of the axiological potential of curriculum subjects, the creation of situations that stimulate a social-perceptive communication style, and the organization of an "animated" educational environment. The implementation of principles such as vitagenicity, creativity, and moral resourcefulness facilitates the actualization of personal meanings in students' activities. The research concludes that while these findings offer a solid foundation, further investigation is required to identify specific methodologies for enhancing the moral development of future specialists in higher education.

Keywords: moral competence; psychological and pedagogical disciplines; axiological potential; self-determination; moral values; organizational and pedagogical conditions; students' professional training.